

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra andragogiky a managementu vzdělávání

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Přehled právních nástrojů pro ředitele škol a školských zařízení k prevenci zanedbávání povinné péče o dítě v rodině

Overview of legal instruments for principals of schools and school facilities to prevent neglect of child care in the family

Mgr. Kamil Kolísek

Vedoucí práce: PaedDr. Josef Rydlo

Studijní program: Školský management

Studijní obor: Školský management

2023

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Přehled právních nástrojů pro ředitele škol a školských zařízení k prevenci zanedbávání povinné péče o dítě v rodině potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 30. 6. 2023

Tímto bych chtěl poděkovat zejména váženému PaedDr. Josefu Rydlovi, vedoucímu mé práce, který mi byl nápomocen za všech okolností při psaní této práce, což nebylo, vzhledem k mé pracovní a rodinné vytíženosti, vůbec jednoduché. Pan PaedDr. Rydlo mě dokázal nasměrovat, poskytnout mi relevantní zdroje a ochotně a rychle vždy reagoval, když jsem potřeboval pomoc. Dále bych chtěl poděkovat své úžasné ženě, která měla dostatek trpělivosti a ujala se dětí vždy, když jsem se zavřel v pokoji k počítači, abych alespoň trošku ve své práci pokročil.

ABSTRAKT

V této bakalářské práci se po krátkém historickém exkurzu ohledně vývoje ochrany dětských práv v teoretické části věnuji vysvětlení základních pojmů a uvedení relevantní platné právní úpravy týkající se zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny. V souvislosti s platnými prameny práva jsem se zaměřil na taková ustanovení, která jsou použitelná pro ředitele škol a školských zařízení při řešení problému zanedbávání povinné péče o dítě, jako jejich právní nástroje. Následně se po teoretické části blíže zabývám případovými studii, kauzami, které se odehrály na území České republiky v nedávné minulosti a byly známy i v širší veřejnosti. V těchto případových kauzách popisují postupy jednotlivých stran, zdroje, ze kterých dotčené strany vycházely, a hodnotím jejich opodstatnění. Obě kauzy byly vybrány tak, aby poukázaly na určité problematiku situace, které mohou nastat a mohou mít tak vliv na výsledný postup. V praktické části práce se věnuji vyhodnocení dotazníkového šetření, které jsem prováděl v rámci Středočeského kraje. Oslovil jsem ředitele škol a školských zařízení tímto dotazníkem, který obsahoval patnáct otázek v souvislosti se zavedenými postupy škola školských zařízení při řešení zanedbání povinné péče o dítě. Na základě analýzy právních pramenů v teoretické části a výsledků dotazníkového šetření jsem vypracoval jednoduchou a přehlednou metodiku postupu pro ředitele škol a školských zařízení, pro řešení případů zanedbávání povinné péče o dítě ze strany rodiny.

KLÍČOVÁ SLOVA

Intervence, ochrana, orgán sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD), oznamovací povinnost, povinná péče o dítě, právní postup, prevence, spolupráce, syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte (syndrom CAN), zanedbání péče o dítě

ABSTRACT

In this bachelor's thesis, after a brief historical overview of the development of child rights protection in the theoretical part, I focus on explaining the fundamental concepts and presenting the relevant current legal regulations concerning the neglect of obligatory care for a child by the family. In relation to the applicable legal sources, I specifically examine provisions that are applicable as legal tools for school directors and educational institutions in addressing the issue of neglecting obligatory care for a child. Following the theoretical part, I delve into two case studies, well-known in the Czech Republic, which occurred in the recent past. In these case studies, I describe the procedures followed by the involved parties and evaluate the justifications based on the sources they relied upon. Both cases were selected to highlight certain problematic situations that may arise and can influence the resulting course of action.

In the practical part of the thesis, I evaluate a questionnaire survey conducted in the Central Bohemian Region. The questionnaire was addressed to school directors and educational institutions, and it consisted of fifteen questions regarding the established procedures of schools and educational institutions in addressing the neglect of obligatory care for a child. Based on the analysis of legal sources in the theoretical part and the results of the questionnaire survey, I have developed a simple and comprehensive methodology for school directors and educational institutions to address cases of neglecting obligatory care for a child by the family.

KEYWORDS

Intervention, protection, Office for Social and Legal Protection of Children, notification obligation, procedure, mandatory child care, legal procedure, prevention, cooperation, Child abuse and neglect syndrom, Neglect of child care

Obsah

1	Úvod	7
2	Vývoj ochrany dětských práv	8
2.1	Vývoj na mezinárodní úrovni	8
2.2	Vývoj navnitrostátní úrovni	10
3	Legislativní úprava	11
3.1	Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb.	11
3.2	Přestupky	11
3.3	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.....	12
3.4	Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb.	14
3.5	Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, zákon č. 561/2004 Sb.	14
4	Vybrané pojmy	16
4.1	Povinná péče o dítě a její zanedbání	16
4.2	Orgán sociálně-právní ochrany dětí	17
4.3	Syndrom CAN	19
5	Jednotlivé strany v případě zanedbávání povinné péče o dítě.....	23
5.1	Stát	23
5.1.1	OSPOD	23
5.1.2	Orgány činné v trestním řízení	24
5.1.3	Spolupráce	24
5.2	Dítě.....	24
5.3	Rodič, ten, kdo je povinen poskytnout povinnou péči o dítě.....	25
5.4	Škola a školské zařízení.....	25
6	Případové studie	27

6.1	Nýrská kauza.....	27
6.1.1	Stručné nastínění situace	27
6.1.2	Reakce veřejnosti.....	28
6.1.3	Rozbor jednotlivých postupů.....	28
6.2	Mateřská škola v Jihlavě.....	31
6.2.1	Stručné nastínění situace	31
6.2.2	Postup	31
6.2.3	Výsledek	32
7	Výzkum	34
7.1	Cíl a zvolená metoda.....	34
7.2	Vyhodnocení nejdůležitějších otázek	35
7.2.1	Zkušenost s případy zanedbání povinné péče v rodině	35
7.2.2	Řešení problému a zvolené postupy	37
7.2.3	Metodika a vzdělávání.....	40
8	Metodologický postup	43
8.1	Podezření na zanedbání povinné péče o dítě	44
8.2	Další kroky.....	45
8.3	Nahlášení	45
8.4	Graficky znázorněný návod	47
9	Závěr.....	48
10	Seznam použitých informačních zdrojů	50
11	Seznam příloh.....	51
11.1	Příloha č. 1 – Formulář dotazníkového šetření	51

1 Úvod

Přestože je tato práce primárně zaměřená na postupy škol a školských zařízení při podezření nebo zjištění, že dochází k zanedbávání povinné péče o dítě ze strany rodiny dítěte, vyhodnotil jsem jako užitečné se věnovat v počátku práce také krátce historickému vývoji ochrany dětských práv, dále vyložit některé základní pojmy, se kterými v práci pracuji a krátce vysvětlit obsah jednotlivých normativních aktů, neboť žádný zákon neřeší problematiku odděleně od ostatních, úprava je vzájemně provázaná.

S ohledem na smysl práce se příliš nebudu zabývat detaily, které nejsou nutné pro účel této práce, naopak se pokusím směřovat vše tak, aby i obecné poznatky měly z celkového hlediska přínos.

Mezi teoretickou a praktickou část jsem zařadil dvě případové studie, které se v nedávné minulosti odehrály na území České republiky. Jedná se o velmi známou Nýrskou kauzu, která skončila sebevraždou otce dítěte poté, co byl nařčen ze strany médií a veřejnosti ze sexuálního zneužívání svého dítěte. Druhá kauza se týká mateřské školy na Jihlavsku, kde ředitelka MŠ zvolila naprosto správný postup, ale jelikož nebyla informována ze strany sociálních pracovníků o tom, jak případ skončil, chová k instituci, jako jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí, značnou nedůvěru.

V praktické části vyhodnocuji výsledky provedeného dotazníkového šetření ve Středočeském kraji ohledně aktuálních zkušeností a prováděných postupů v případě podezření na zanedbávání povinné péče ze strany rodiny. Závěr praktické části je pak věnován finální metodice, která by měla sloužit jako vzor pro postupy v případech, kterým je věnována tato práce.

2 Vývoj ochrany dětských práv

Pokud bychom dnešním pohledem nahlédli na způsob výchovy dětí v historii, dal by se tento vývoj nazvat jako velice brutální, plný násilí, sexuálního zneužívání a zanedbávání. Jistě by se to dalo vysvětlit tehdejší stavem a hodnotami společnosti, kdy vzhledem k těžké době byl pro společnost důležitější dospělý „hotový“ jedinec, který měl větší šanci přežít a reprodukovat se, než dítě, které tyto šance nemělo. Pro dospění v odolného jedince si proto od dětských let musely děti projít velice těžkým obdobím dospívání, učení se a výchovou, kdy tyto způsoby často končily fatálně, nicméně to bylo stále bráno a ospravedlněno tím, že by stejně v dalším životě jedinec neobstál.

Zejména díky rozvoji medicíny, zdravotní péče a vyšší míře vzdělání v populaci přichází prodloužení délky života a produktivního věku, zkvalitnění života a tradiční hodnoty lidské společnosti se začínají transformovat v hodnoty nové. V důsledku přeměny fungování společnosti již nejsou jednotlivci, případně menší sociální celky, vystavováni nejistotě přežití a zbývá tak čas pro zkvalitňování výchovy. Přestože ještě i v dnešní době velká část moderní společnosti obhajuje tvrdou výchovu doplněnou fyzickými tresty, z celkového pohledu systémový teror z výchovy vymizel a stal se z něj nežádoucí sociálně patologický jev, který však bude ve společnosti, resp. v určitých sociálních skupinách a za určitých okolností, v různé míře přetrvávat i nadále.

2.1 Vývoj na mezinárodní úrovni

I v počátcích dvacátého století bylo týrání, zneužívání a zanedbávání výchovy dětí poměrně hojným jevem, ale nemluvilo se o tom. Na vše bylo nahlíženo způsobem, že co se děje v domácnosti, je jen věcí členů té dané domácnosti a širšímu okolí do toho nic není. Dokonce i případy, kdy došlo například k úmrtí dítěte v důsledku domácího teroru, nebyly využity pro působení na společnost a tento důležitý aspekt byl prostě vynechán. Nicméně právě počátky dvacátého století se již stávají z hlediska vývoje ochrany práv dítěte důležitým obdobím, jakýmsi počátkem. První iniciativu o problematiku domácího násilí můžeme nalézt u lékařů, kteří se setkávali s následky tohoto způsobu výchovy. Za jeden z prvních stěžejních právních dokumentů na mezinárodní úrovni nalézáme v listopadu

v roce 1924 dokument přijatý valným shromážděním Ligy národů s názvem Deklarace práv dítěte. Přestože můžeme polemizovat o právní závaznosti a vymahatelnosti tohoto dokumentu, zvláště pak se znalostí následujícího historického vývoje, nelze tomuto počínu upřít fakt, že staví ochranu těchto práv na mezinárodní úroveň a zájem o tuto problematiku tak výrazně povyšuje. V roce 1934 byl tento dokument opětovně schválen a hlavy jednotlivých států se zavázaly, že principy tohoto dokumentu implementují do národních právních úprav.

Události, které se staly ve třicátých letech a vyústily ve 2. světovou válku v letech 1939–1945, měly za následek stagnaci ochrany lidských práv a částečný úpadek, zejména pak v centrální Evropě, nicméně poválečné období akceleruje v důsledku hrůz války ochranu lidských práv neuvěřitelným tempem. V roce 1946 vytváří Valné shromáždění OSN odbornou organizaci později známou jako UNICEF a ve stejném roce bylo rozhodnuto o vypracování nové deklarace práv dítěte, která byla dokončena a vyhlášena v listopadu roku 1959. Tato deklarace v mnohém navazuje na svou předchůdkyni z roku 1924. Deklarace z roku 1959 postrádá však právní vymahatelnost a stává se tak jakýmsi „pouhým“ ideovým pramenem, což však nesnižuje její význam. Deklarace z roku 1959 se stává terčem kritiky mnoha právních teoretiků, u nás to byl například prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc., kteří upozorňují na přílišnou obecnost, právní irelevanci a kupříkladu absenci definice dítěte. Deklarace je z právního hlediska nepoužitelná a záhy vzniká potřeba vytvořit skutečnou mezinárodní normu.

Vyvrcholení snahy na úrovni mezinárodního práva pak přinesl listopad roku 1989, kdy byla podepsána Úmluva o právech dítěte, která upravovala občanská, politická, ekonomická, sociální, zdravotní a kulturní práva dětí. Česká republika pak podepsala tuto Úmluvu v roce 1991 a její obsah byl implementován do českého právního řádu zákonem č. 104/1991 Sb. Záhy byl zřízen také Výbor pro práva dítěte při OSN, který dohlíží na dodržování Úmluvy. Úmluva o právech dítěte obsahuje 42 článků, kdy je třeba zdůraznit, že veškerá práva dítěte, která jsou v ní obsažena, mají stejnou váhu, tedy jsou stejně důležitá.

2.2 Vývoj na vnitrostátní úrovni

Současně s děním na mezinárodní úrovni probíhal také vývoj ochrany práv dětí spolu s ochranou práv svěřených osob také na úrovni vnitrostátní v odvětví trestního práva. Ze strany odborné veřejnosti bylo upozorňováno na potřebnou ochranu dětí proti trestným činům. Na rozdíl od dospělého jedince, dítě není schopno se účinně bránit proti jednání, které narušuje jeho základní lidská práva jako je život, zdraví, svoboda, právo na vzdělání a podobně. V počátcích trestně právní ochrany dětí se právní normy zaměřovaly především na ochranu života, zdraví a vykořisťování dětí zejména v pornografii a jinými druhy sexuálního násilí. Poznatky ze sféry viktimologické, psychologické, pedagogické a medicínské o dopadu trestných činů na děti však přinesly kýžený pokrok a zvýšení povědomí o trestných činech a jiném protiprávním jednání, kterého je dopouštěno na dětech, nebo jiným způsobem děti ovlivňuje.

Předchozí text byl zaměřen na mezinárodní právní ochranu práv dítěte s posledním odkazem na vnitrostátní trestně právní ochranu, které se věnuje dále tato práce. Ochrana práv dítěte je poměrně rozsáhlé téma a s mezinárodní smlouvou a vnitrostátní trestně právní úpravou bychom nevystačili. S ohledem na komplexnost této problematiky je pochopitelné, že tato ochrana je upravena ve vícero právních předpisech.

Díky Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady, se Listina základních práv a svobod stává součástí Ústavního pořádku České republiky. Listina ve svém článku 32 zaručuje ochranu práv dětí, tedy zjednodušeně řečeno, díky Listině se dostává ochrana práv dětí do stejné sféry, jako je ochrana všech ústavním pořádkem zaručených a chráněných práv. Tímto exkurzem se dostáváme z roviny mezinárodního práva přes ústavní právo našeho státu do úrovně dalších normativních aktů, a to zákonů.

3 Legislativní úprava

3.1 Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb.

Na rozdíl od zákona č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, se Trestní zákoník nezabývá obsahem práv dítěte a ani způsobem jejich ochrany, ale postihem za jejich narušení, porušení či ohrožení. Tyto skutky nalézáme v samostatné Hlavě IV: Trestné činy proti rodině a dětem, kde jsou obsaženy i jiné skutkové podstaty z podobného okruhu. Důvod, proč tyto skutkové podstaty jsou strukturované do samostatné hlavy, je jednoduchý. Jde o principy a povinnosti vyplývající z mezinárodních závazků našeho státu a zdůraznění, že tyto principy, které jsou obsaženy v Hlavě IV, požívají zvláštní ochranu ze strany státu. Nutno však podotknout, že problematiku pro tuto práci, tedy porušování dětských práv, neřeší jen paragrafy v této hlavě obsažené, ale často se vyskytuje jako kvalifikovaná skutková podstata dalších trestných činů v zákoníku obsažených. Dítě se může stát obětí jakéhokoliv trestného činu jako dospělí.

V této části bych zmínil dva zásadní paragrafy obsažené v tomto zákoně, které jsou vzhledem k tématu bakalářské práce velice významné. Jedná se o § 367 Nepřekážení trestného činu a § 368 Neoznámení trestného činu. Právě § 368 ve své skutkové podstatě zakládá všem povinnost, obecně známou jako Oznamovací povinnost, aby státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu všichni učinili oznámení o dokonaném trestném činu, který je v tomtéž paragrafu obsažen v taxativním výčtu. Právě v tomto taxativním výčtu jsou uvedeny všechny trestné činy, kterých je možno se dopustit vůči dítěti. Neoznámení takového jednání pak naplňuje skutkovou podstatu trestného činu neoznámení trestného činu. Oznamovací povinnost se vztahuje i na případy, kdy je pachatel neznámý. K § 368 se ještě ve své bakalářské práci několikrát vrátím.

3.2 Přestupky

Ne vždy musí protiprávní jednání na úseku ochrany práv dítěte naplňovat skutkovou podstatu trestného činu. Jde zejména o míru společenské škodlivosti, kdy tato není naplněna do takové úrovně, aby jednání mohlo být klasifikováno jako trestný čin, přesto se jedná o jednání, které je nežádoucí, protizákonné a je potřeba ho sankcionovat

z důvodu prevence, satisfakce a nápravy. Takové jednání označujeme jako přestupek. Přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen, a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin nebo jiný správní delikt.

Jednotlivé znaky některých přestupků jsme mohli nalézt v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, tento zákon však byl derogován pozdějším zákonem č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, který už nezmiňuje jednotlivé skutkové podstaty, ale jedná se spíše o souhrn procesních norem. Znaky relevantních přestupků se tak rozdělily do jednotlivých právních úprav dle svého charakteru. Přestupky na úseku porušování práv dětí jsou v části desáté zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

3.3 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Jeden ze základních zákonů, který řeší ochranu dětských práv, je právě zákon č. 359/1999 Sb. Již v samotném názvu zákona je patrný rozvoj vnímání oblasti ochrany dětských práv, tedy zahrnuje i problematiku sociálních práv, které dítě má. V § 1 odst. 2 tohoto zákona je definována oblast, kterou se rozumí sociálně-právní ochrana, tedy:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Jak je patrné, zákon o sociálně-právní ochraně dětí už pracuje s jevem, který byl zjevný v celém vývoji ochrany dětských práv, ale formulačně byl upozaděn jak na mezinárodní úrovni, tak i v trestně právní rovině, tedy že k porušování dětských práv dochází poměrně často v rámci uzavřené sociální skupiny, rodiny. Dle mého názoru je v české právní sféře poprvé jednoznačně přiznáno, že k porušování dětských práv dochází právě v tomto prostředí. Právě to je jeden z hlavních důvodů, kdy zákon pověřuje ochranou

těchto práv stát jako takový a činí jej za tuto ochranu zodpovědným. Tento detail je velice důležitý, neboť při ohrožení práv dítěte ze strany jeho nejbližších, rodičů, nemůžeme spoléhat, že právě z jejich strany bude poskytnuta ochrana. Pro účely této ochrany pak v § 4 stanovuje:

(1) Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

a) krajské úřady,

b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,

c) obecní úřady a újezdni úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdni úřady,

d) ministerstvo,

e) Úřad,

f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).

(2) Sociálně-právní ochranu dále zajišťují

a) obce v samostatné působnosti,

b) kraje v samostatné působnosti,

c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,

d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").

(3) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává působnost v oblasti sociálně-právní ochrany, není-li působnost svěřena jinému orgánu sociálně-právní ochrany

„Tento zákon navíc výslovně určuje jako povinnost různým institucím, mimo jiné i škole a školskému zařízení, nahlásit případ ohrožení zdraví nebo života dítěte, a to i tehdy, když se objeví pouze podezření na trestný čin. (U fyzických osob je tento postup formulován jako právo, nikoliv jako povinnost.) Zatímco tedy u trestního zákona je potřeba vycházet z hodnověrného, tedy doloženého předpokladu, v případě zákona 359 stačí mít jen podezření.“(Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28. Příloha č. 5)

3.4 Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb.

Kodifikace občanského práva zrušila platnost dřívějšího zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině, a nahradila tento dřívější zákon svými ustanoveními v části druhé. Pro účely této práce je pak z ustanovení o rodinném právu nejvýznamnější oddíl 3 tohoto zákona, Rodiče a dítě. Právě v § 858 je definována rodičovská odpovědnost, dle znění zákona zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění. Tyto povinnosti vůči dítěti vznikají jeho narozením a zanikají, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud. K tomuto termínu se vrátím v následujících kapitolách.

3.5 Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, zákon č. 561/2004 Sb.

Jediné ustanovení, které bychom mohli spojovat se zanedbáním povinné péče o dítě, nalézáme v části osmnácté § 182a odst. 1 písm. a). Tento paragraf stanovuje skutkovou podstatu přestupku, který by se dal laicky nazvat jako „záškoláctví“:

Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že

a) jako zákonný zástupce

1. nepřihlásí dítě k zápisu k povinné školní docházce podle § 36 odst. 4,
2. nepřihlásí dítě k povinnému předškolnímu vzdělávání podle § 34a odst. 2,
3. zanedbává péči o povinnou školní docházku žáka nebo o povinné předškolní vzdělávání dítěte,

Škola či školské zařízení nemají věcnou příslušnost tento přestupek řešit, ale právě toto je třeba více rozebrat. Za přestupek tak jak jsou uvedeny jeho znaky v zákoně, nesou právní odpovědnost rodiče dítěte. Správní orgán může na základě oznámení o přestupku, které učiní v nejpravděpodobnějším případě škola nebo školské zařízení, respektive ředitel,

rodičům udělit ve správním řízení zákonnému zástupci dítěte pokutu dle § 182a odst. 2 téhož zákona až do výše 5 000 Kč. Toto potrestání ve správním řízení však nevyklučuje, aby škola či školské zařízení postupovala vůči žákovi formou výchovných opatření, jako je například dodatečná nebo náhradní výuka. Nejedná se o porušení zásady „ne bis in idem“ (tedy ne dvakrát v jedné věci), neboť potrestání ve správním řízení bylo směřováno vůči zákonnému zástupci dítěte, zatímco výchovná opatření vůči žákovi a vzhledem k jejich cíli je nelze vnímat jako trestání.

V tomto případě neplnění povinné školní docházky je třeba rozlišovat důvody, kvůli kterým k tomu dochází, a zda jde o úmyslné nebo neúmyslné jednání, zda jde o problém spojený s výchovou nebo ojedinělý incident. I v tomto případě se může jednat o jeden z důsledků případů syndromu CAN, ale většinou tomu tak není. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pro tyto situace vypracovalo metodiku zveřejněnou v příloze č. 11 dokumentu Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept (SALAVCOVÁ, M. a FOIST, V.,č.j.: MSMT- 32548/2017-1, 2017).

4 Vybrané pojmy

4.1 Povinná péče o dítě a její zanedbání

Pokud bychom v zákoně hledali legální definici termínu povinná péče, je třeba se podívat na § 858 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který však termín povinná péče nepoužívá a místo toho zmiňuje rodičovskou odpovědnost. Pojem povinná péče je součástí, podmnožinou, konkrétním aspektem, rodičovské odpovědnosti. Povinná péče o dítě zahrnuje především péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Povinnou péči o dítě můžeme definovat jako právní povinnost rodičů nebo zákonných zástupců zajistit a poskytnout dítěti základní potřeby, výchovu, ochranu a péči pro své dítě. Potřeby dítěte zmíněné v definici můžeme dále rozdělit na:

1. Fyzickou péči: Zajištění stravy, přístupu k pitné vodě, oblečení, bydlení a hygienického vybavení odpovídajícího potřebám dítěte. To zahrnuje také zajištění dostatečného odpočinku a spánku.
2. Zdravotní péči: Zajištění pravidelných lékařských prohlídek, očkování a potřebné lékařské péče pro udržení zdraví a fyzického blaha dítěte.
3. Vzdělávání: Zajištění účasti dítěte ve vzdělávacích aktivitách odpovídajících jeho věku a schopnostem. To zahrnuje pravidelnou školní docházku a podporu při rozvoji vzdělávacích dovedností.
4. Sociální a emocionální podpora: Poskytování péče a pozornosti, která zahrnuje citovou podporu, rozvoj sociálních dovedností a vytváření bezpečného a stabilního prostředí pro dítě.
5. Ochrana před nebezpečím a zneužitím: Zajištění fyzické a psychické bezpečnosti dítěte a ochrana před jakýmkoli druhem zneužívání, zanedbávání nebo škodlivým chováním.

Příznaky zanedbání můžeme rozdělit na dvě kategorie:

- a) Těžké zanedbávání („failure to thrive“) – kdy je ohroženo zdraví i život
- b) Všeobecné zanedbávání

Mezi základní příznaky zanedbávání povinné péče můžeme zařadit:

- Dítě depresivní, plačtivé, opožděné, při převzetí do péče jiné osoby „rozkvétá“
- Dítě vnějškově zanedbané, páchne močí, stolicí, má roztrhané a špinavé oblečení
- Dítě zůstává dlouhou dobu (hodiny i dny) bez náležité péče, výživy, dohledu
- Dítě žijící v nepravidelném denním rytmu v nevhodném prostředí (zakouřené místnosti aj.)
- Dítě (z pohodlnosti) „odložené“ do péče sousedky, kamarádky, často nepříliš známé
- Dítě „odložené“ do kolektivní péče
- Dítě, které nemá řádné preventivní prohlídky, očkování apod. (KUKLA, L.,2016)

4.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen zkratkou OSPOD, hovorově „sociálka“) je v České republice každý ze státních orgánů, který má zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí přidělené toto postavení. O které orgány státu se jedná, stanovuje právě výše citovaný § 4 tohoto zákona. Nejčastěji se jedná o poradenskou a preventivní činnost těchto orgánů. Základním úkolem OSPOD je sociálně-právní ochrana a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Tento úkol je definován v § 5 zmíněného zákona. OSPOD poskytuje sociálně-právní ochranu dětem, které jsou specifikovány v následujícím § 6, který stanovuje:

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti,

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,
2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo
3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žíví se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Ze znění zákona je jasné, že ochranu dětských práv zabezpečuje stát pomocí svých orgánů. Jak bylo zmíněno v předchozím textu, není možné požadovat tuto ochranu po někom, kdo ji ohrožuje, narušuje nebo porušuje.

4.3 Syndrom CAN

V roce 1962 Dr. Kempe na základě výzkumu dětí zasažených neúrazovými zraněními, nazval tento jev syndromem bitého či týraného dítěte. Tímto se také přitom zasloužil o prosazení prevence tohoto jevu, a především jeho povinného hlášení, vztahující se i na soukromé praxe lékařů. (DUNOVSKÝJ., MITLÖHNER, M., HEJČ, K., HANUŠOVÁ – TLAČILOVÁ, J., 2005).

Název „syndrom CAN“ pochází z anglického Child Abuse and Neglect. Tento pojem zahrnuje týrané, zneužívané a zanedbávané dítě (tedy syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte). Jedná se tedy o jakékoliv vědomé i nevědomé systematické, tedy nenáhodné konání rodičů, vychovatelů nebo jiné osoby vůči dítěti, které je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané, a které poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, případně způsobuje jeho smrt (Dunovský, 1995).

„Na syndrom CAN v této souvislosti nahlížíme nejen jako na výčet chování rodičů/dospělých vůči dítěti, které je nevhodného, nežádoucí charakteru a v některých případech je dokonce trestné, ale zdůrazňujeme především společenský posun, který umožnil, aby odborníci (ale i veřejnost) přijali fakt, že biologičtí rodiče nebo jiné blízké osoby dítěte jsou vůči němu schopni úmyslného, krutého a devastujícího chování.“ (PTÁČEK, J. PEMOVÁ, T., 2016. str. 17)

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže v příloze č. 5 definuje syndrom CAN jako „jakoukoliv formu týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, která je pro naši společnost nepřijatelná. Statistiky uvádějí, že CAN v ČR trpí v současné době 1–2 procenta dětské populace, což představuje 20–40 tisíc dětí. Dítě nejčastěji poškozují jeho rodiče a další členové rodiny, pokud jsou k dítěti necitliví a bezohlední a pokud je podřizují nebo využívají k uspokojení vlastních potřeb. Takové chování můžeme chápat jako zneužití fyzické síly nebo psychické nadřazenosti a moci dospělého nad podřizovaným a závislým dítětem.“ (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28. Příloha č. 5)

„V roce 1962 popsal C. H. Kempe „syndrom bitého dítěte“ (Battered Baby Syndrome), soubor neobvyklých poranění dětí, které nemohla být způsobena úrazem. Podobně byl popsán také syndrom nenáhodných zranění dítěte (Non-accidental injury).“

Hlubší poznávání a odhalování tělesného týrání dítěte ukázalo, že všechny děti, které jsou vystaveny tělesnému týrání, trpí také psychicky i emocionálně. Toto poznání přispělo k doplnění syndromu bitého dítěte o psychické týrání. V 60. a 70. letech 20. století se k této problematice přidává i sexuální zneužívání dětí a je formulován syndrom CAN“(HOFERKOVÁ S. a ŠVRČINOVÁ L., projekt FRVŠ č. 648/2009/G5, Syndrom CAN, 2009, str. 2).

Týrání dítěte může mít mnoho podob, z obecného hlediska můžeme vymežit základní podoby týrání jako fyzické, psychické, emoční a sexuální. Postupně, jak je tato problematika poznávána stále hlouběji, se objevují formy týrání, které nelze zařadit zcela jednoznačně ani do jedné z těchto skupin, proto OSPOD pracuje s jiným dělením, a to:

1. fyzické týrání,
2. psychické týrání,
3. sexuální zneužívání,
4. zanedbávání,

Další formy, které ještě vysvětlím, mohou být:

5. systémové týrání,
6. sekundární viktimizace,
7. Münchhausenův syndrom by proxy(HOFERKOVÁ S. a ŠVRČINOVÁ L., projekt FRVŠ č. 648/2009/G5, Syndrom CAN, 2009, str. 2).

Každou podobu týrání lze ještě dále rozvinout a specifikovat podle určitých projevů. Důležité je si uvědomit, že zároveň každá forma může být prováděna aktivně i pasivně. To je poměrně častým jevem u rodin, kdy jeden z biologických rodičů, který má dítě v péči u sebe, byť se aktivně nepodílí na týrání dítěte, strpí týrání dítěte ze strany nevlastního rodiče dítěte či svého aktuálního partnera.

Zvláštní podobou týrání je systémové týrání, kdy je dítě týráno systémem, například když je neopodstatněně odebráno z rodiny, ač mohla být situace řešena jiným způsobem. K systémovému týrání může také docházet v nemocničním prostředí a velmi často k němu dochází v prostředí školním.

Velmi podstatnou kategorií je týrání dítěte podobou sekundární viktimizace. Jedná se o případy, kdy se dítě stalo obětí trestného činu a následným postupem například orgánů činných v trestním řízení je opakovaně vystavováno situacím, které mohou mít dopad na jeho zdravý příznivý vývoj. „*Jde o druhotné zraňování dítěte a vystavování nadbytečné psychické zátěži v samotném průběhu vyšetřování syndromu CAN. Dítě jako oběť trestného činu se stává ještě navíc obětí neadekvátního vyšetřování (opakované výpovědi, nedůvěra v to, co dítě říká, přenášení zodpovědnosti na dítě, odebrání dítěte z rodiny).*“ (KUKLA L. 2016)

S rozvojem věd v oblasti společenských a psychologických a jejich postupné ovlivňování například kriminalistiky, byly sestaveny postupy a zásady, jakým způsobem se vede vyšetřování v případech, kdy je obětí trestného činu dítě, což často bývají právě trestné činy ze skupiny, které spadají pod syndrom CAN. Není nutné dítě opětovně vystavovat negativnímu prožitku.

Kromě orgánů činných v trestním řízení může dojít k této sekundární viktimizaci ve školním prostředí, kdy například třídní učitel v dobré víře vyslechne dítě, aby si byl jist, že je týráno, následně znovu vyslechne dítě ředitel školy, výchovný poradce, případně někdo z dalších učitelů. Všichni konají v dobré víře, ověřují si dostupné informace, aby mohli splnit oznamovací povinnost, na druhou stranu tímto postupem dítě sekundárně viktimizují a prohlubují následky protiprávního jednání.

Velice specifickou podobou týrání je Münchhausenův syndrom by proxy. „*Jedná se o případy, kdy si rodiče nebo jiná pečující osoba vymýšlejí příznaky nemoci u dítěte, v závažnějších případech pak zkreslují výsledky lékařských rozborů (např. přidáváním krve dítěte do vzorku moči). U dítěte se tak projevují výsledky, které jsou lékařsky nevysvětlené, není nalezena jejich příčina. Dítě je zbytečně vyšetřováno, hospitalizováno, v horších případech i zbytečně operováno*“ (HOFERKOVÁ S. a ŠVRČINOVÁ L., projekt FRVŠ č. 648/2009/G5, Syndrom CAN, 2009, str. 11).

Většina pedagogických pracovníků se během své praxe setká s dítětem, vůči kterému je ze strany jeho rodiny zanedbaná povinná péče, ne vždy se však musí jednat o tak razantní porušení jeho dětských práv. K tomuto ohrožení nebo porušení práv může docházet například v důsledku tíživé existenční situace v rodině nebo o chudobu. Přestože

i tyto případy lze zařadit dle definice pod syndrom CAN, lze tyto případy vyřešit citlivě na školní úrovni formou komunikace se zákonnými zástupci dítěte, nabídnutí pomoci nebo za využití výchovných opatření. Přestože se škola či školské zařízení rozhodnou postupovat takto, měl by být o věci informován také OSPOD, který může nabídnout poradenskou činnost jak pro školu či školské zařízení, tak pro zákonné zástupce dítěte.

„Pokud má učitel jistotu, že byl spáchán trestný čin, má ze zákona povinnost obrátit se na orgány činné v trestním řízení, pokud má podezření, zákon určuje škole nebo školskému zařízení za povinnost nahlásit tuto skutečnost obecnímu úřadu, tedy sociálnímu pracovníkovi z orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD).“ (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28. Příloha č. 5)

5 Jednotlivé strany v případě zanedbávání povinné péče o dítě

5.1 Stát

Jak bylo řečeno v předešlém textu, za ochranu dětských práv a svobod je odpovědný stát, což je upraveno v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. V případě, kdy k porušování práv dítěte dochází ze strany těch, kteří mají k němu rodičovskou odpovědnost, nelze předpokládat, že by zastupovali své dítě řádně k jeho prospěchu, neboť právě oni jsou subjektem protiprávního jednání. Stát hájí práva dítěte i v případech, kdy nedošlo a nedochází k zanedbání povinné péče, jak je tomu například ve sporech o péči o dítě v případě rozvodu nebo odchodu jednoho z rodičů ze společné domácnosti. Nutno zmínit, že spory, které se týkají práv dítěte a jeho péče, je ochrana práv dítěte ze strany státu poskytována bezplatně.

5.1.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí - OSPOD

Aby stát mohl účinně plnit svou povinnost ochrany dětských práv, pověřuje tímto úkolem dle § 4 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, krajské úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností, k tomu další státní orgány v tomto paragrafu uvedené, první dva úřady jsou však notoricky známé a v drtivé většině případů se setkáváme právě s nimi. Každý z těchto úřadů veřejné moci zřizuje v rámci své místní a věcné působnosti orgán sociálně-právní ochrany dětí, zkráceně OSPOD (dále jen OSPOD).

Často je OSPOD démonizován a vnímán pouze jako represivní orgán státu. Opak je však pravdou. Hlavní náplní OSPOD je poradenská činnost, ochrana práv dítěte i ve věcech, kdy není dítě obětí protiprávního jednání, v krajních případech pak zajišťuje náhradní náležitou péči o dítě, pokud dosavadní stav tuto péči neumožňuje. OSPOD však nemá rozhodovací pravomoc, tu má pouze soud.

5.1.2 Orgány činné v trestním řízení

Kdo je orgánem činným v trestním řízení (dále jen OČTŘ) stanovuje zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád v § 12 odst. 1. Jsou to soud, státní zástupce a policejní orgán. Soud se zároveň podílí na ochraně práv dítěte i v civilních sporech jako rozhodovací orgán, v trestních věcech, tedy u těch případů, kdy došlo k porušení práv dítěte v souvislosti s trestným činem, vystupuje jako OČTŘ a činí veškeré úkony s tím spojené. Zjistit objektivní pravdu a okolnosti, za kterých k trestnému činu došlo, v případě zjištění, že skutečně došlo k trestnému činu rozhodnout ve věci o vině a trestu. Na rozdíl od OSPOD se OČTŘ nezabývají toliko obětí činu, tedy dítěte, maximálně v míře posouzení dopadu a následků, jejich činnost je spíše zaměřená na subjekt činu, tedy toho, kdo páchal.

5.1.3 Spolupráce

Přestože se OSPOD i OČTŘ zabývají skutkem porušování dětských práv z jiného hlediska, stále se jedná o orgány veřejné moci, která je zodpovědná za ochranu práv dítěte. Právě z tohoto důvodu tyto orgány vzájemně spolupracují, jejich činnost se neobejde bez součinnosti. Například není možné vyslechnout dítě, bez jeho zákonného zástupce, není-li to možné, musí zákonného zástupce nahradit sociální pracovník z OSPOD. V trestních věcech je dokonce přítomnost zákonného zástupce, který je pachatelem, neúčelná, a naopak by mohla ještě více viktimizovat dítě jako oběť. Všechny orgány veřejné moci jsou pak povinny sdílet informace o protiprávní činnosti. Z hlediska třetí osoby, která chce oznámit podezření na protiprávní jednání vůči dítěti, je jedno, zda toto oznámení učiní na OSPOD, Policii ČR nebo na státním zastupitelství či soudu, oznamovací povinnost je tímto splněná.

5.2 Dítě

Dítě, jehož práva jsou porušována, se stává obětí protiprávního jednání. Jako takové má nárok na bezplatnou právní i fyzickou ochranu ze strany státu. Nutno zmínit, že ochrana jeho práv je poskytována ze strany OSPOD i v době, kdy nejsou jeho práva

porušována, ale vzhledem k okolnostem je potřeba dohlédnout na to, aby k tomuto nedošlo, typicky ve sporech rodičů o péči o dítě.

5.3 Rodič nebo ten, kdo je povinen poskytnout povinnou péči o dítě

Rodič je ten, který je vázán rodičovskou odpovědností k dítěti, zpravidla to bývají biologičtí rodiče dítěte, v případě, že nedošlo k manželství, tak ten, který dítě uzná za své. Matka je vždy jistá. Může nastat situace, kdy jsou rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti, v takovém případě jmenuje soud dítěti opatrovníka, který přebírá rodičovskou odpovědnost na sebe. Podrobnější informace k rodičovství nacházíme v občanském zákoníku, tedy zákoně č. 89/2012 Sb. Pro účely této práce je však podstatné, že osoba, která byla a je povinna poskytnout dítěti povinnou péči, tak nečinila. Svým jednáním nebo opomenutím tak ohrozila, omezila nebo porušila práva dítěte.

Vzhledem k situaci a objektivním okolnostem, nemusela tato osoba jednat nebo opomenout ve zlém úmyslu, často se stává, že se jedná o nezvládnutí rodičovské odpovědnosti například pro nepříznivé ekonomické podmínky. Zatímco OČTŘ budou ve věci provádět šetření, zda nedošlo k protiprávnímu jednání, OSPOD věc řeší ve vztahu k dítěti, jménem státní moci poskytuje ochrannou činnost a dále poradenskou činnost.

5.4 Škola a školské zařízení

Tuto kategorii sem řadím úmyslně, abych poukázal, že žádná legislativní úprava nezmiňuje školu či školské zařízení, ani žádného představitele z tohoto prostředí, například ředitele, výchovného poradce, školního psychologa, třídního učitele ani žádného jiného pedagogického pracovníka, nikomu nepřiznává žádnou kompetenci ve věci jakkoliv jednat. Škola a další osoby s ní spojené jsou pouhými třetími osobami ve věci porušování povinné péče o dítě ze strany rodiny, a ty jsou vázány jen oznamovací povinností. Naopak nevhodná intervence školy do takového stavu může mít za následek nejen zkomplikování při řešení situace, ale také sekundární viktimizaci dítěte, byť bylo jednáno v dobré víře. Do řešení situace se škola může zapojit jen jako spolupracující osoba OSPOD nebo OČTŘ

a jen v rámci udělených instrukcí a žádostí. Jakékoliv návrhy ze strany školy mají pouze váhu doporučení nebo kvalifikovaného názoru.

Na druhou stranu je nutné zmínit, že současné školské a školní prostředí dokáže dítěti poskytnout bezpečný prostor a naplnit jeho základní potřeby, zvláště když se mu jich nedostává v domácím prostředí. Vůči Pedagogickým pracovníkům, kteří přicházejí do kontaktu s dítětem každý den po řadu let, dítě znají, jsou schopni s ním pracovat, dítě může být otevřenější a s největší pravděpodobností bude takovému pedagogovi důvěřovat více než například sociálnímu pracovníkovi. V takovém případě mluvíme o tzv. Bezpečné osobě, tedy osobě, které dítě důvěřuje. Pedagogický pracovník také patrně má povědomí o rodinné situaci dítěte, přišel do kontaktu s jeho rodiče vícekrát a zná je i ze situací, které nemusí během vyšetřování OSPOD a OČTŘ nastat. Právě proto by bylo chybou školy nebo školská zařízení, která poškozené dítě navštěvuje, z procesu pomoci vyloučit. Zkušený sociální pracovník nebo kriminalista nebude ignorovat možnosti, které mu spolupráce se školou či školským zařízením nabízí. Stejně tak by neměli ředitelé těchto zařízení považovat pro sebe celou záležitost za uzavřenou tím, že věc byla oznámena příslušným orgánům.

6 Případové studie

6.1 Nýrská kauza

Snad žádná jiná kauza nevzbudila tak rozporuplnou diskuzi, jako události, které se staly v Nýrsku na Klatovsku. V důsledku nezveřejněných závěrů vyšetřování OČTR dodnes budí jak v odborné i laické veřejnosti diskuzi, zda postup v této kauze byl oprávněný, zda to nešlo řešit jiným způsobem. Byť je případ značně medializován se všemi osobními údaji, rozhodl jsem se v této práci žádná jména nezveřejňovat.

6.1.1 Stručné nastínění situace

V roce 2015 začala holčička v předškolním věku docházet do soukromé praxe speciální pedagožky z důvodu vady řeči. Soukromou praxi zvolila matka dcery z důvodu, že klinické logopedky nepřijímaly nové děti. Speciální pedagožka později vypovídala, že holčička během krátké doby s ní navázala kvalitní kontakt pro další práci, jelikož se jí nezdály určité vzorce chování, které holčička projevovala, dala jí jednoduchý úkol, aby nakreslila jeden obrázek, kde budou všichni členové rodiny, avšak ztvárnění jako zvířátka a obrázek jí následně popsala. Na základě tohoto jednoduchého testu pojala podezření, že je dívka sexuálně zneužívána svým otcem, proto se rozhodla věc konzultovat s dětskou psycholožkou, ta věc přeposlala svojí známé, která taktéž vykonávala praxi dětské psycholožky, při shodě svých závěrů předaly veškeré materiály soudní znalkyni z oboru klinické psychologie, která dospěla ke stejně závažnému závěru a učinila oznámení na Policii ČR. Věc dle místní a věcné příslušnosti začala vyšetřovat Služba kriminální policie a vyšetřování. Policie na základě dostupných informací vypovídajících o závažnosti situace se rozhodla neprodleně jednat a ve spolupráci s Klatovským OSPOD při třetí schůzce dívky se speciální pedagožkou otce zadržela, sociální pracovnice OSPOD začaly řešit situaci dětí tím, že by bylo vhodné, aby se matka s dívkou a její sestrou po dobu vyšetřování ze společné domácnosti odstěhovaly nebo se odstěhoval otec. Nakonec matka rozhodla, že svěří děti do dočasné péče ke svým příbuzným. V médiích proběhla nepravdivá informace, že děti byly odebrány. Soud na základě seznámení se se skutkovým stavem a doporučení ze strany OSPOD vydal předběžné opatření, kterým zakázal otcí styk

s oběma dětmi. Po výslechu podezřelého otce, který veškeré podezření ze svého protiprávního jednání popřel, rozhodla policie i vzhledem k vydanému předběžnému opatření stíhat otce na svobodě, neboť nebyly dány důvody k vazbě. Dále byla vyslechnuta i matka dítěte, která taktéž podezření popřela.

Tyto události neušly pozornosti veřejnosti a během krátké doby byla kauza medializována. Otec vzrůstající psychický tlak ze strany OČTŘ, OSPOD, veřejnosti a médií neunesl a rozhodl se vyřešit svou situaci dokonanou sebevraždou oběšením. Vzhledem ke smrti podezřelého bylo trestní stíhání rozhodnutím státního zástupce odloženo s tím, že podezření není možné prokázat.

6.1.2 Reakce veřejnosti

Veřejnost, která po zveřejnění prvních informací o případu v době, kdy otec ještě žil, se spontánně stavěla na stranu OČTŘ a OSPOD a volala po přísném potrestání. Výjimku tvořily jen osoby z blízkého okolí rodiny, které otce, matku i děti znaly a podezření popíraly nebo mu nevěřily. Po smrti otce a odložení případu s tím, že není možné prokázat podezření, se veřejné mínění zcela otočilo právě vůči postupu nejen OČTŘ, ale zejména OSPOD a iniciátorů celé záležitosti, tedy vůči všem zúčastněným psychologkám a speciální pedagožce, kterým začaly docházet od veřejnosti výzvy, aby také spáchaly sebevraždu, násilné výhrůžky a podobně.

6.1.3 Rozbor jednotlivých postupů

Kauza začíná u speciální pedagožky, která pojímá podezření na základě chování holčičky. Ve víře ve své dosavadní zkušenosti a vědomosti se rozhodne zaměřit se tímto směrem, ne lpět na účelu, pro který holčička začíná k ní docházet, tedy řešení vady řeči. Jakým způsobem probíhala debata mezi holčičkou a pedagožkou není známo, vše vyplývá jen z výpovědi samotné pedagožky, stejně tak není možné zpětně posoudit vzájemný vztah mezi dítětem a pedagožkou, opět pouze z výpovědi pedagožky, která se rozhodne pro jednoduchý test zvaný „začarovaná rodina“. Test spočívá v nakreslení celé rodiny v podobě zvířat. Holčička sebe a svou sestru nakreslí jako oslíka nebo hříbě, matku jako

klisnu, otce jako prase. Kresba je jednoduchá, torza jsou kreslená jednoduchými čarami, více detailů mají jen hlavy a ocasy zvířat. Speciální pedagožka následně k obrázku dopsala dívanky komentáře. Není však jasné, zda komentáře odpovídají skutečnosti, zda se nejedná o interpretaci slov dívanky ovlivněnou již utvořeným názorem, že by mohla být obětí sexuálního násilí ze strany otce. Test začarované rodiny se používá v případech, kdy je komunikace s dítětem obtížná a obrázek má pomoci vyjádřit dítěti pocity, které nezná a neumí pojmenovat. Z toho vyplývá, že komunikace nemusela být jednoduchá, proto i komentáře mohou vycházet z mylné interpretace.

Přestože se test o začarované rodině do zvířátek hojně v praxi používá, už z podstaty testu vyplývá, že se využívá hlavně jako komunikační kanál při podezření na syndrom CAN. Nutno však upozornit, že test jako takový, není plnohodnotným diagnostickým nástrojem. Na druhou stranu v tomto případě byla dle mého názoru zvolena správná forma komunikace, která mohla odhalit nestandardní vztahy v rámci rodiny. Speciální pedagožka si zřejmě uvědomila, že nemůže dítě přímo konfrontovat se svým podezřením, proto zvolila postup, kterým by dítě zbytečně netrýznila. Následně si pravděpodobně se svým podezřením nebyla zcela jistá a potřebovala své předpoklady potvrdit, proto kontaktovala dětskou psycholožku (někde se uvádí, že kontaktovala dvě), která však neprováděla klasické vyšetření s dívkou, pouze vyhodnocovala obrázek s doplněnými komentáři pedagožky, ta následně ten samý obrázek přeposlala soudní znalkyni z oboru klinické psychologie, která opět hodnotila pouze obrázek, ani v tomto případě s dítětem nikdo nemluvil. Po dospění ke stejně závažnému podezření na sexuální zneužívání ze strany otce soudní znalkyně věc oznámila na Policii ČR.

Je pochopitelné, že pedagožka váhala s oznámením, nebyla si jistá svými vlastními závěry a hledala oporu u lidí kvalifikovanějších v psychologii. V tuto chvíli však začíná šířit důvěrnou informaci, byť jedná v dobré víře ve snaze dítěti pomoci. Při zpětném pohledu na situaci mohla už ona kontaktovat OSPOD a ve spolupráci s OSPOD postupovat. S největší pravděpodobností by OSPOD postupoval prvotním šetřením v rodině, ve škole a dalších místech, kam dítě dochází a kde je známo, doporučil by vyšetření u dětského psychologa, popřípadě lékařské vyšetření a ve svém šetření by postupoval možná pomaleji, ale jistěji a nesměřovalo by vše k jednoznačnému označení

otce jako pachatele sexuálního násilí na svých dětech. V případě, kdy by rodina nespolupracovala, má OSPOD možnost požádat soud, aby vydal opatření, které je závazné pro adresáta. Přesto nelze postup pedagožky a psychologek označit za nesprávný. Jedná se o situaci, kdy každá zkušenost je velmi cenná, i tak má člověk pomoci, přestože je pro něj tato situace nová. To pedagožka učinila, cítila tlak vyřešit věc co nejurgentněji, neboť byla přesvědčená, že dívka je skutečně sexuálně zneužívána. Ve své snaze však posílala dál informace, které získala, ale které nemůžeme označit za prvotní, ale spíše za její vlastní závěry, psychologky, které je hodnotily, neměly k původním informacím přístup a dostávaly se pod stejný tlak, jako samotná pedagožka.

Při třetí návštěvě u pedagožky, kdy přišel otec s dívkou, policie zadržela otce pro podezření ze spáchání trestného činu. Omezení na osobní svobodě probíhalo přímo před dítětem, byť omezení prováděli kriminalisté v civilu, přítomní byli také policisté v uniformách. Protože se vědělo, že na místě bude i nezletilé dítě, byla spolu s policií přítomna i sociální pracovnice. Situace, kdy probíhá omezení osobní svobody rodiče přímo před jeho dítětem, je pro dítě velice traumatizující. I v případě, kdyby se otec skutečně dopouštěl sexuálního násilí na své dceři, represivní postup vůči němu před dítětem není zcela ideální. Dítě se ocitá ve zmatku a pomalu mu dochází, že otci je svým způsobem ubližováno právě díky němu. Zde bych spatřoval špatnou komunikaci mezi OSPOD a Policií ČR, kdy realizace zadržení měla být provedena šetrně s ohledem na dívku. Případná bezprostřední výpověď dívky, byť za přítomnosti zákonného zástupce či sociální pracovnice OSPOD by byla natolik zkreslená prožitým traumatem, že není přípustná. Opět celá realizace vychází z časové tísně, která byla případu přiřazena. Přesto zde spatřuji pochybení ze strany policie, že se rozhodla pro realizaci tímto způsobem. Lze to přikládat nedostatečným operativním poznatkům jak na straně policie, tak na straně OSPOD, nutno však podotknout, že vzhledem k vyhodnocení dostupných informací nebyl prostor pro získávání těchto poznatků a OČTR se rozhodly jednat nejrychlejším a nejjednodušším způsobem

Další rozbor postupů není pro tuto práci a její účel důležitý, neboť ve chvíli omezení otce na osobní svobodě, role pedagožky ztrácí na významu, a dále bych se zabýval jen postupy OČTR. Je důležité však zmínit informace, které byly zveřejněny

v době po smrti otce. Matka dívky po celou dobu vyšetřování popírala vinu otce a po smrti manžela žalovala stát o poměrně vysoké odškodné, brzy však svou žalobu stáhla. Je možné, že se od dívky poté, co se situace uklidnila, dověděla informace, které ji donutily přehodnotit své názory. Lustrací osoby otce bylo zjištěno, že ten se již v minulosti dopustil sexuálního obtěžování vůči dítěti, později dokonce vystoupila s tímto tvrzením i jeho neteř, která měla být údajnou obětí tohoto jednání.

6.2 Mateřská škola v Jihlavě

6.2.1 Stručné nastínění situace

Tato událost byla řešena mezi lety 2011 a 2012. Pedagogické pracovnice z mateřské školy (MŠ) si všimly podivných zranění u pětiletého chlapce. Tato zranění mohla odpovídat fyzickému násilí, jednalo se o různé modřiny a další povrchová zranění. V důsledku toho věnovaly zvýšenou pozornost tomuto chlapci a jeho rodiči, který si chlapce vyzvedával.

V době přebírání dítěte chování otce chlapce bylo bezproblémové, vstřícné, slušné, dalo by se říct láskyplné, v době, kdy se otec s chlapcem vzdálil, lidově řečeno odešel z doslechu, otcovo vystupování se změnilo. „*Pokud pedagog odešel a rodiče byli s dítětem sami, tak se jejich láska projevila úplně jinak. Začali sprostě nadávat, i zacházení s chlapcem bylo útržkovité a lomcovité, byli na něj hrubí,*“ popisuje speciální pedagožka jihlavské mateřské školy Ivana Zelená. (M. Kopecký, S. Bartošová, „Učitelky mateřské školky oznámily týrání dítěte. Sociální odbor nezasáhl.“, iRozhlas, 2012)

Pedagogické pracovnice MŠ věc zhodnotily a podaly oznámení na jihlavský OSPOD.

6.2.2 Postup

Postup pedagogických pracovnic a obecně celé mateřské školy byl v tomto případě naprosto příkladný. Učitelky, které se s chlapcem střetávaly, na základě svého podezření začaly věnovat více pozornosti vztahu mezi chlapcem a otcem. Vše vyústilo v podání

oznámení ze strany MŠ na OSPOD. Dle informací se sociální pracovnice do případu vložila s velkým nadšením a s cílem odebrat dítě z problematické rodiny, v což doufaly také pedagogické pracovnice.

Na základě těchto informací lze vysledovat, že odebrání dítěte a zajištění mu náhradní péče, je jedinou možnou cestou, jak práva tohoto dítěte ochránit. Situace dále eskalovala po zjištění, že otec chlapce již byl v minulosti za podobné jednání odsouzen. Jihlavský OSPOD však nepodal k soudu návrh na předběžné opatření v podobě odebrání dítěte, což vedlo k velkému zklamání a rozčarování na straně pracovníků MŠ.

6.2.3 Výsledek

Na jedné straně byl pocit učitelek a ředitelky mateřské školy, že věc vyřešena nebyla a nějakým způsobem byla zahlazena, aniž by došlo k nápravě, na druhé straně byl jihlavský OSPOD, který se rozhodl k věci vyjadřovat jen obecně přes svého tiskového mluvčího. Přestože celá tato kauza skončila šťastným koncem, díky vzájemné neinformovanosti zvýšila vzájemnou nedůvěru mezi jednotlivými institucemi.

Jihlavský OSPOD se evidentně postavil k věci až s přílišným formalismem, mateřskou školu ze svého dalšího postupu zcela vyloučil na základě toho, že se nejedná o účastníky řízení. Tento postup je z legálního hlediska správný, ale jak je zmíněno v předchozích kapitolách této práce, je třeba vnímat školu a školské zařízení, která dítě navštěvuje, jako partnera, který má stejný zájem, jako státní úřady, tedy hlavně pomoci ohroženému dítěti. Je pravda, že poskytované informace nesmí obsahovat citlivé údaje, které by mohly poškodit ostatní zúčastněné osoby, ale na druhou stranu je třeba vzít v potaz to, že právě škola či školské zařízení, ze kterého vzešel podnět zabývat se případem, má oprávněný pocit, že bez nich by věc eskalovala a mohla dopadnout tragicky.

K odebrání dítěte nedošlo, přestože týrání dítěte bylo prokázáno a otec byl následně za toto jednání souzen, z důvodů, které nebyly zveřejněny. V podstatě došlo k odstranění příčiny týrání. Jakmile se věc dostala na OSPOD, začala situace v rodině eskalovat. Podle všeho docházelo i k fyzickému napadání matky chlapce ze strany otce. Ve chvíli, kdy o tomto byla informována Policie ČR, využila opatření vykazání na dobu deseti dnů dle

§ 44 zákona č. 279/2008 Sb., o Policii České republiky. Tento čas matka chlapce využila k odstěhování se ze společné domácnosti ke svému otci, čímž se dostala i s chlapcem mimo vliv otce. Vzhledem k tomu, že nebylo podezření, že by se fyzického týrání dopouštěla i matka, OSPOD vyhodnotil, že chlapec je již v bezpečí a není třeba dítě odejmout.

7 Výzkum

7.1 Cíl a zvolená metoda

Aby byly naplněny cíle bakalářské práce, bylo potřeba provést požadovaný výzkum, jehož cílem bylo zjistit do jaké míry se ředitelé škol a školských zařízení setkávají s případy, kdy dítě, které jejich instituci navštěvuje, může být obětí zanedbávání povinné péče v rodině. Předpoklad byl, že se jedná o poměrně častý jev, proto bylo také důležité zjistit, jakým způsobem se ředitelé škol či školských zařízení, popřípadě další pedagogičtí pracovníci, v dané problematice orientují a jak tyto případy prakticky řeší.

Vzhledem k výše uvedeným cílům byla zvolena kvantitativní výzkumná metoda, která umožňuje zjištění co nejvíce podkladů za účelem dalšího postupu při tvorbě metodiky k dané problematice. Konkrétní výzkum spočíval v dotazníkovém šetření. Dotazník obsahoval celkem 15 otázek (celý dotazník je v přílohách této práce), z nichž za klíčové otázky považují následující:

1. Setkali jste se již u dítěte, se kterým jste v rámci školy či školského zařízení v kontaktu, se zanedbáváním povinné péče vůči němu ze strany rodiny?
2. Jaké typy zanedbání povinné péče ze strany rodiny jste ve škole či školském zařízení řešili?
3. Byli rodiče nebo zákonní zástupci informováni o podezření školy či školského zařízení na zanedbání povinné péče o dítě?
4. Bylo provedeno nějaké opatření k ochraně dítěte? Pokud ano, stručně uveďte jaké.
5. Jaké kroky podnikáte nebo jste podnikli v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny?
6. Jaký postup byste zvolili v případě, že podezření na zanedbání povinné péče o dítě se potvrdí?
7. Uvítali byste jednotný metodický manuál na postup v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny?

Další otázky v dotazníku byly otázkami doplňujícími s tím, že například klasické otázky na věk a pohlaví respondentů nebyly pro účely výzkumu relevantní, proto je ani

dotazník neobsahoval. Stejně tak nebylo pro účely naplnění cílů výzkumu nutné konkrétně identifikovat školu nebo školské zařízení, či jiným způsobem zjišťovat totožnost respondentů.

Za účelem provedení tohoto šetření bylo osloveno 150 respondentů. Situace se může v jednotlivých krajích České republiky zásadně lišit, například z důvodu rozdílného socio-ekonomického stavu kraje, přesto byl zvolen pro výzkum jen jeden kraj, a to Středočeský. Pro přesnější výsledky by bylo vhodné provést šetření ve všech krajích ČR a získané výsledky porovnat. Takovéto šetření by však bylo vzhledem k cílům bakalářské práce časově příliš náročné a výsledky takto získané by výrazně přesahovaly potřeby a rozsah pro jejich primární využití. Dotazník byl směřován cíleně na osoby, které vykonávají ředitelskou funkci (ředitelé a ředitelky škol a školských zařízení). Přestože bylo umožněno dotazník poskytnout vedením školy a školského zařízení i dalším svým pedagogickým pracovníkům, této možnosti nebylo téměř využito.

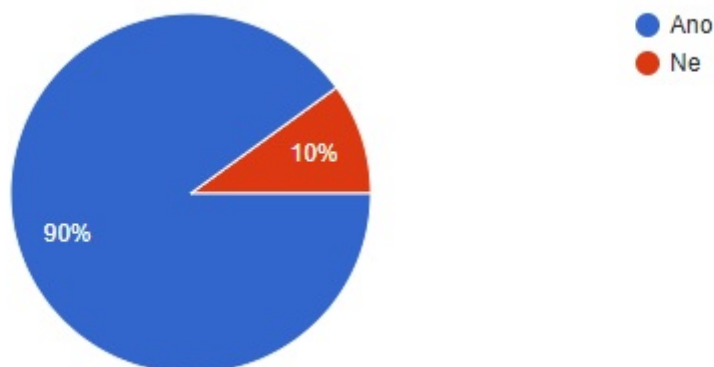
7.2 Vyhodnocení nejdůležitějších otázek

7.2.1 Zkušenost s případy zanedbání povinné péče v rodině

Z odpovědí na otázku „Setkali jste se již u dítěte, se kterým jste v rámci školy či školského zařízení v kontaktu, se zanedbáváním povinné péče vůči němu ze strany rodiny?“, lze učinit závěr, že se jedná o poměrně běžný jev. 90% dotázaných odpovědělo kladně.

Graf č. 1

Setkali jste se již u dítěte, se kterým jste v rámci školy či školského zařízení v kontaktu, se zanedbáváním povinné péče vůči němu ze strany rodiny?

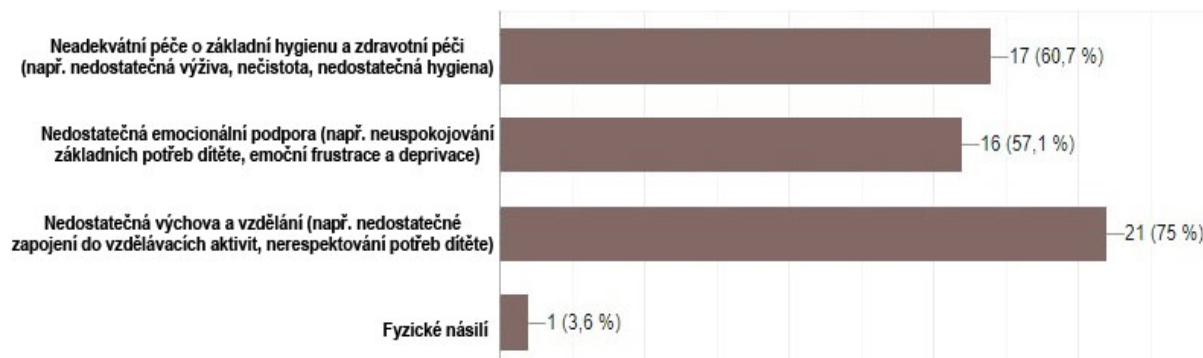
Lze předpokládat, že četnost kontaktu s dítětem, vůči kterému je zanedbávaná povinná péče ze strany rodiny, bude poměrně vysoká, jak je vidět u grafu č. 1. K tomuto výsledku bych rád zdůraznil, že 96,7% respondentů v úvodní předcházející se otázce: „Jak dlouho pracujete celkově ve školství?“ odpovědělo, že se pohybují ve školním prostředí již více jak 10 let. Takto dlouhá praxe předpokládá, že k podobnému kontaktu s nejvyšší pravděpodobností došlo.

Přesto dle odpovědí je možné považovat zanedbání povinné péče v rodině za fenomén, který není ojedinělý a je třeba se touto problematikou ve školách a školských zařízeních více zabývat a pedagogičtí pracovníci se musí v dané oblasti i vzdělávat (formou dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků).

Vzhledem ke zkušenostem respondentů je velmi podstatná další otázka, kterou dotazník obsahoval, a to o jaké typy zanedbání se jednalo.

Graf č. 2

Jaké typy zanedbání povinné péče ze strany rodiny jste ve škole či školském zařízení řešili?

Jak je z grafu č. 2 patrné, fyzické týrání dětí v rodině se v rámci zanedbávání povinné péče nevyskytuje tak často. Tak malý procentuální výsledek však nemusí odpovídat realitě v důsledku celkové latence domácího násilí, kdy jak oběti domácího násilí a týrání, tak i agresori, dokážou výsledky násilí poměrně úspěšně skrývat. K dané otázce ještě uvedu, že možnost fyzického násilí byla přidána respondentem.

Naproti tomu jiné formy zanedbávání povinné péče může zkušený pedagogický pracovník poměrně jednoduše rozeznat. Tyto formy jsou uvedeny na prvních třech pozicích grafu. Zcela nejčastější, až v 75% případů, se jedná o nedostatečnou výchovu a vzdělání (např. nedostatečné zapojení do vzdělávacích aktivit, nerespektování potřeb dítěte). U této odpovědi bych rád upozornil na velkou míru subjektivity vnímání. Ne vždy se musí jednat o jednoznačné zanedbání povinné péče tak, jak to může vnímat pedagogický pracovník. Například u vícečlenných rodin (vyšší počet dětí) může být prostor pro individuální vedení dítěte k plnění vzdělávacích aktivit nedostatečný. Přesto nelze jednoznačně tyto případy označit za zanedbání péče a lze je vyřešit komunikací s rodiči dítěte, aniž by o věci byl informován OSPOD.

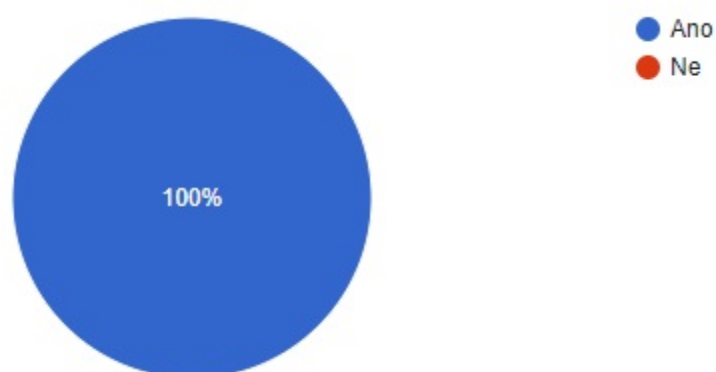
7.2.2 Řešení problému a zvolené postupy

Další skupina otázek v dotazníku směřovala ke zjištění, jakým způsobem se tyto případy ve školách a školských zařízeních řeší. První otázka z této skupiny směřovala

k tomu, zda jsou rodiče informováni o podezření školy nebo školského zařízení na zanedbání povinné péče. 100 % respondentů, jak je vidět na grafu č. 3, odpovědělo kladně, tedy že zákonní zástupci byli o podezření školy nebo školského zařízení vyrozuměni.

Graf č. 3

Byli rodiče nebo zákonní zástupci informováni o podezření školy či školského zařízení na zanedbání povinné péče o dítě?

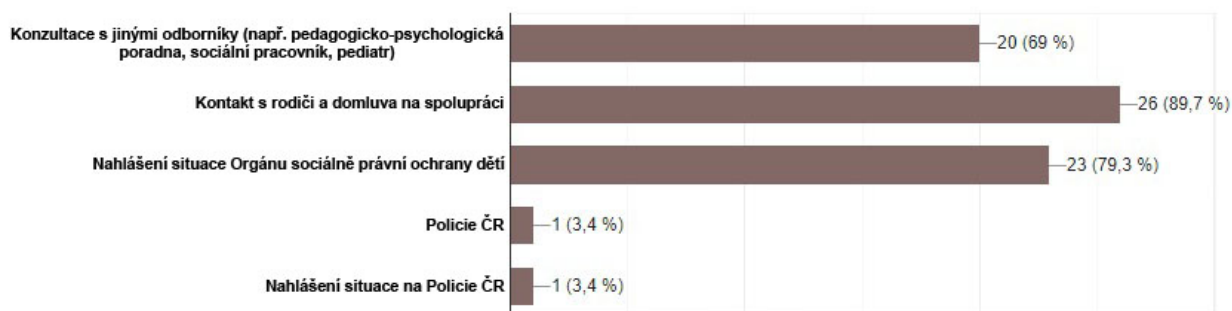
Jak jsem naznačil v teoretické části této práce, informování rodičů o tomto podezření nemusí být vždy správným krokem, ale s ohledem na charakter odpovědí z předchozích otázek, tedy že se jedná o méně závažné zanedbávání povinné péče, je tomu jinak.

Hlavní rozdíl spočívá v jednání rodiny dítěte. Dotazník byl spíše koncipován na zanedbání povinné péče obecně, kdy není přímo ohrožena tělesná a duševní integrita dítěte, ne na projevy sexuálního, psychického nebo fyzického násilí vůči dítěti. Situace, kdy je zanedbaná povinná péče o dítě v podobě například nedostatečné hygieny, stavu oblečení, přípravy na výuku a podobně, není třeba hned řešit přes státní orgány, jako je OSPOD nebo policie. V těchto případech může být věc komunikována s rodiči dítěte, škola nebo školské zařízení může nabídnout pomoc nebo zavést výchovné opatření, kterým bude věc vyřešena. Opět je důležité zde vycházet z nabytých zkušeností pedagogů, kteří díky své praxi a školení by měli být schopni vyhodnotit, jakým způsobem postupovat.

Po této otázce následovaly otázky zaměřené na konkrétní postupy škol a školských zařízení. Na otázku, jaké postupy respondenti volí nebo zvolili, vykazuje následující graf č. 4 poměrně velkou snahu škol a školských zařízení věc komunikovat hlavně s rodiči dítěte, což ukazuje i předchozí graf č. 3.

Graf č. 4

Jaké kroky podnikáte nebo jste podnikli v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny?

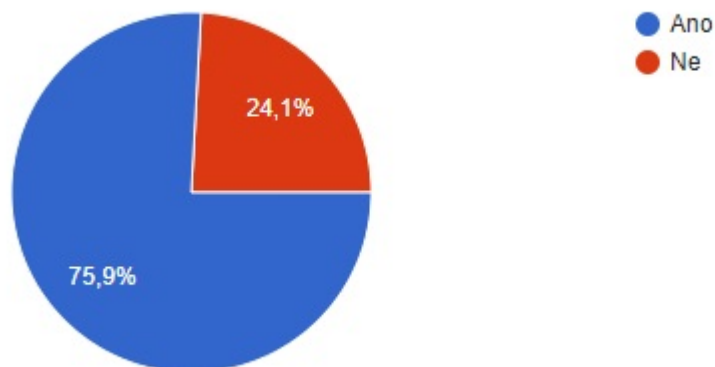

Z grafu č. 4 je zároveň patrné, že byl o věci informován také OSPOD. Jak zmiňuji v teoretické části této práce, náplní OSPOD je hlavně preventivní a poradenská činnost. Výsledky mohou ukazovat na vzestup důvěry škol a školských zařízení vůči OSPOD a vnímání tohoto orgánu jako partnera, ne jako represivní složky. Přítomnost sociálního pracovníka na schůzce s rodiči může mít velice kladný efekt.

V této části bych rád zmínil otázku, kterou jsem zprvu nepovažoval za hlavní, ale její výsledek mě do jisté míry překvapil. Jak je vidět na následujícím grafu č. 5 k otázce, zda dotazovaní věří, že zvolené postupy, se kterými pracovali, vedly k ochraně práv dítěte, byl poměr kladných a záporných odpovědí takovýto.

Graf č. 5

Myslíte si, že postupy, se kterými jste se setkali, jsou správné a vedou k ochraně práv dítěte?

Nezanedbatelná část respondentů nedůvěřuje postupům, které mají oporu v zákoně. Vzhledem k tomu, že jsem nepředpokládal takový počet záporných odpovědí, nebyly žádné další otázky směřovány tímto směrem, ale docházím k závěru, že by toto zjištění mohlo být zajímavým pramenem pro další konkrétnější výzkum. Velkou část nedůvěry bych připisoval nedostatečné komunikaci mezi jednotlivými aktéry při řešení zanedbávání povinné péče, tak jak o tom píše v kapitole pojednávající o kauze mateřské školky v Jihlavě. Je třeba vzít v úvahu, že zpětná vazba pro školy a školská zařízení, jakým způsobem věc dopadla, by mohla být silným motivačním nástrojem, aby pedagogové těmto věcem věnovali svou pozornost, řešili je a neměli problém věc například oznámit na OSPOD.

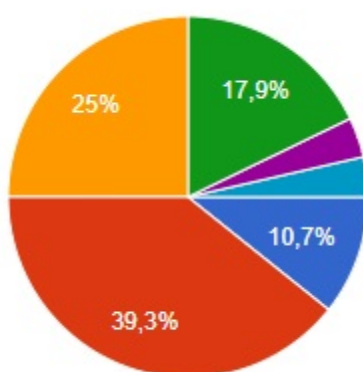
7.2.3 Metodika a vzdělávání

V závěru šetření byly zařazeny dvě otázky, které se týkají přímo metodiky postupů v případě podezření na zanedbání povinné péče. Cílem bylo zjistit, zda jsou pedagogičtí pracovníci v této problematice vzdělávání a jak, dále jestli by školy a školská zařízení uvítaly přehledný metodický manuál, podle kterého se řídit.

Ohledně školení pedagogických zaměstnanců formou DVPP nám následující graf ukazuje, jak tato školení probíhají.

Graf č. 6

Jak hodnotíte další vzdělávání pedagogických pracovníků (např. školení, semináře, výcviky aj.) v oblasti metodických postupů a základních informací v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny ve Vaší škole či školském zařízení?

10,7%	Žádné formy DVPP neprobíhají, resp. jsem se ničeho nezúčastnil/-a
39,3%	DVPP probíhá formou samostudia metodických materiálů či literatury k dané oblasti.
25%	DVPP probíhá, ale klasickou formou (školení, seminář, akcent na teoretické poznatky).
17,9%	DVPP probíhá zajímavou a efektivní formou (např. intenzivní výcvik, příklady dobré praxe, práce s kazuistikami).
3,6%	Mohu zvolit první 3 varianty + v rámci MAP jednotlivých měst lze zajistit řadu seminářů na přání pedagogů.
3,6%	Bohužel školení na toto téma je málo

Z došlých odpovědí vyplývá, jak je znázorněno na grafu č. 6, že vzdělávání v této problematice je řešeno buď samostudiem, nebo formou frontální přednášky či semináře, dohromady 64,3%. Jen 17,9 % respondentů má zkušenost s účinnější formou školení, která

je také poutavější a má aspirace vzbudit zájem o problematiku. K zamyšlení je pak odpověď 10,7% respondentů, kteří odpověděli, že žádná školení na toto téma neprobíhají nebo se jich nezúčastnili. Vzhledem k tomu, že 90% respondentů, dle výsledků znázorněných v Grafu č. 1, uvádí, že se se zanedbáním povinné péče o dítě již setkalo, lze předpokládat, že vzdělávání v této oblasti bude pokryto dostatečně, tedy že nenastane případ, kdy by pedagogové v této problematice nebyli školeni.

Závěrečná otázka šetření směřovala k tomu, zda si respondenti myslí, že by měl být vytvořený přehledný metodický manuál, který by provedl ředitele školy či školského zařízení při řešení případů, kdy jejich instituci navštěvuje dítě, u kterého lze předpokládat, že je ze strany jeho rodiny zanedbávaná povinná péče.

Graf č. 7

Uvítali byste jednotný metodický manuál na postup v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny?

Přestože nezanedbatelná část odpovídajících, jak je uvedeno v grafu č. 7, nepovažuje takový manuál za důležitý, stále velká skupina odpovídajících by takovou pomůcku uvítala.

8 Metodologický postup

Hlavní cíl této práce je vytvořit metodologický postup jakým způsobem má ředitel školy nebo školského zařízení postupovat při podezření na zanedbání povinné péče o dítě v rodině. Je třeba upozornit, že u dětí, kdy je podezření na syndrom CAN či jiné závažné porušení nebo ohrožení jeho práv, kdy je ohrožena tělesná nebo duševní integrita dítěte, je postup zcela nesporný, a to vyrozumět o tom OSPOD a OČTŘ, tedy nejčastěji Policii ČR. Pře nesplnění této povinnosti mohou ředitelé škol a školských zařízení, případně další osoby z řad pedagogického sboru, naplnit skutkovou podstatu trestného činu dle § 368 zákona č. 40/2009 Sb. Trestního zákoníku, neoznámení trestného činu.

Problém může nastat ve zvolení správného postupu u případů zanedbání povinné péče s méně závažnými následky, kdy se nemusí jednat o naplnění definice syndromu CAN. Je třeba mít na paměti, že k zanedbávání povinné péče nemusí docházet úmyslným jednáním povinných vůči dítěti, rodina může procházet nějakou tíživou životní situací, její socio-ekonomický status nemusí plně naplňovat potřeby rodiny, jde o krátkodobý nesoustavný stav a podobně. V takovýchto případech by mohla zbytečná kriminalizace problému nebo jeho negativní publicita ještě výrazně přitížit. Proto by veškeré postupy ze strany školy či školského zařízení měly být citlivé, respektující veškeré okolnosti a samotná povaha věci neumožňuje generalizovat vše do universálního návodu, jak postupovat. Je třeba brát v úvahu, že škola či školské zařízení může sehrát v případech zanedbávání povinné péče významnou úlohu.

„Příčinou zanedbání péče může být také neznalost rodičů, kteří sami pochází ze zanedbávajícího rodinného prostředí, dále například to, že se o dítě starat lépe nemohou (např. dlouhodobá chudoba) nebo nechtějí (např. nechtěné dítě). Formy zanedbávání jsou různé, a stejně tak je různá i míra zanedbávání. Může jít o fyzické a výživové zanedbávání, zanedbávání oblékání, špatné bytové podmínky, nedostatečný dohled, nebo dokonce opuštění dítěte. Dále zanedbání zdravotní péče, vzdělávacích a vývojových potřeb a ochrany před rizikovým prostředím. Zanedbání se může týkat mnoha oblastí života dítěte, projevuje se v emocionální rovině, fyzické i duševní a lze říci, že zanedbávané děti mají výrazně horší start do života oproti dětem ze zdravé rodiny.“ (NOVOTNÁ, Iveta. Odborník radí: Co je považováno za zanedbání péče. <https://tojesezace.cz/>. 2019).

8.1 Podezření na zanedbání povinné péče o dítě

Základní dovedností pedagogického pracovníka by mělo být rozpoznání problémových či kritických stavů u svěřených dětí či žáků. Už samotným zjištěním, že je s dítětem něco v nepořádku, se začíná problém řešit. Ve chvíli, kdy dojde pedagog k takovému zjištění, lze postupovat tímto způsobem:

1. Dokumentace: Škola nebo školské zařízení a pedagogický sbor by měly pečlivě dokumentovat veškeré incidenty, známky zanedbání péče, neobvyklé chování či nevhodné podmínky, které se týkají dítěte. Tato dokumentace by měla zahrnovat data, popis případu, svědectví učitelů nebo dalších zúčastněných osob a případné důkazy, jako jsou fotografie.
2. Konzultace s pedagogickým týmem: Škola by měla konzultovat situaci s pedagogickým týmem, včetně učitelů, školního psychologa a dalších odborníků. Diskuze o podezřeních a zhodnocení situace může pomoci posoudit potřebu dalšího postupu.

Je důležité, aby o věci vědělo v rámci školy či školského zařízení vícero osob. V první řadě by se měl dovědět o problému ředitel/ka školy či školského zařízení, ti by měli následně určit, kdo se bude problematice věnovat, zároveň je tento moment tím okamžikem, kdy ředitel/ka školy či školského zařízení přebírá odpovědnost za další postup. Pokud se však ředitel/ka k věci postaví pasivně a věc neřeší, oznamovací povinnost u všech dotčených osob trvá. Kromě třídního pedagoga a pedagogických specialistů, jakými jsou například výchovný poradce nebo školní psycholog, by se měli o věci dovědět také ti, se kterými dítě přichází v rámci školy či školského zařízení do kontaktu, tedy pedagogové jiných předmětů, pedagog tělocviku, vychovatelka, případně také vedoucí volnočasových aktivit. Všichni výše zmínění by se měli podílet na vytváření poznatkového fondu, ze kterého se bude vycházet při volbě dalších kroků. Toto období, tedy období dokumentace a projednání zjištěných poznatků s pedagogickým týmem, by nemělo zabrat příliš mnoho času, zvláště pak, pokud se situace zdá být akutní. Mnoho poznatků lze zjistit i zpětně. Také je třeba dbát zvýšené opatrnosti vůči dítěti a vyhýbat se zbytečné konfrontaci. Nutno je mít na paměti, že pokud si dítě uvědomí, že jeho přičiněním se něco

děje, že bude vytvářen přílišný tlak na dítě, dítě bude konfrontováno různým vyptáváním se, může se spustit tzv. sekundární viktimizace, o které píšu v této práci.

8.2 Další kroky

Nastává situace, kdy po vyhodnocení všech zjištění, je nesporné, že vůči dítěti je ze strany rodiny zanedbávaná povinná péče. Může nastat situace, kdy zanedbávání povinné péče ze strany rodiny dítěte je tak hrubé, že pro ochranu jeho práv je nutné bez otálení naplnit oznamovací povinnost a událost nahlásit na orgány OSPOD nebo OČTŘ. Za závažné zanedbání povinné péče vůči dítěti lze považovat situaci, kdy je ohrožena fyzická nebo duševní integrita dítěte.

V případě, kdy se nejedná o závažné zanedbání povinné péče, lze zvolit následující postup:

1. Komunikace se zákonnými zástupci: Škola by měla navázat komunikaci se zákonnými zástupci dítěte a informovat je o podezřeních a obavách. Je důležité zachovat profesionální přístup a respektovat soukromí rodiny.
2. Konzultace s odbornými autoritami: Pokud se situace zdá vážná nebo nevyřešitelná na úrovni školy, může být vhodné konzultovat věc s odbornými autoritami, jako je školní inspekce nebo příslušný úřad sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).

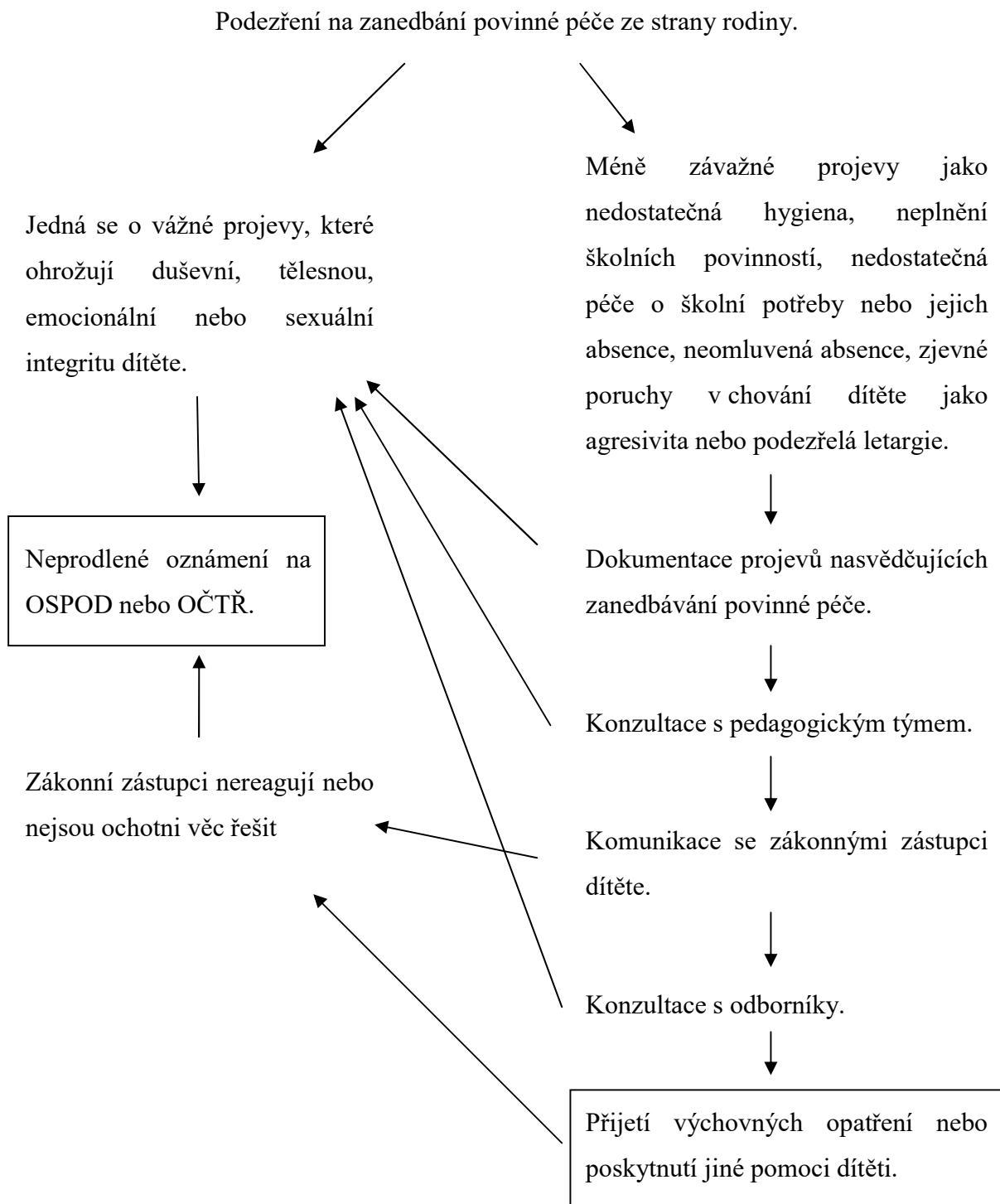
8.3 Nahlášení

Pokud na základě komunikace se zákonnými zástupci dítěte nedojde k nápravě stavu, přičemž škola či školské zařízení vyčerpaly veškeré své možnosti pomoci dítěti, které jim zákon umožňuje, lze takovou situaci označit za závažné porušení povinné péče o dítě a věc by měla být bez zbytečných průtahů oznámena na OSPOD. Při tomto oznámení by měli být sociální pracovníci se situací seznámeni do maximální možné míry, tedy škola či školské zařízení poskytne sociálním pracovníkům veškeré své poznatky a zjištění, zápisy z porad, kdy se tento problém řešil, zápisy ze schůzek se zákonnými zástupci, včetně veškeré komunikace mezi školou a zákonnými zástupci, tedy výzvy k dostavení se do

školy a podobně, případně jakým způsobem se věc vyvíjela po přijetí opatření ze strany školy a o jaká opatření šlo, kdo byl přítomen u dosavadních postupů, zda se ve věci již angažoval nějaký sociální pracovník nebo jiný specialista a podobně.

OSPOD a ani OČTŘ nemají povinnost informovat školu či školské zařízení, jakým způsobem se ve věci postupuje. V případě oznámení věci na Policii ČR dostane oznamovatel, v tomto případě škola nebo školské zařízení vyrozumění pouze o tom, jak bylo s věcí naloženo, což je například informace o odložení věci, předání věci příslušnému orgánu (OSPOD) nebo podáním obžaloby. Jak jsem zmiňoval v případové studii z MŠ v Jihlavě, tato následná nekomunikace, nesdílení informací, absence zpětné vazby může vést u dotčených pedagogických zaměstnanců školy nebo školského zařízení, u jejich ředitelů, k jisté oprávněné frustraci a k pocitům zbytečně vykonané práce. Nicméně nesdílení informací ze strany OSPOD a OČTŘ má své opodstatnění v ochraně práv případem dotčených osob a je třeba s tímto počítat.

8.4 Graficky znázorněný návod

9 Závěr

Po stručném uvedení do problematiky ochrany dětských práv v průběhu historie, které nebylo stěžejním tématem této práce, jsem v teoretické části této práce naplnil první stanovený cíl, tedy seznámení se se současným legislativním stavem. Vyjmenoval jsem a popsal zásadní zákony s důrazem na jednotlivá ustanovení týkající se problematiky, kterou se tato práce zabývá.

Dalším dvěma cílům, které jsem si stanovil, tedy jakým způsobem školy postupují při řešení podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny a zda je dostatečná znalost ohledně postupů majících oporu v zákoně dostatečná, jsem se věnoval v praktické části této práce v případových studiích a v dotazníkovém šetření. Závěry, ke kterým jsem dospěl v dotazníkovém šetření, mě přesvědčily, že znalost postupů při řešení zanedbání povinné péče o dítě je na školách a školských zařízeních poměrně na vysoké úrovni. Nicméně u slovních odpovědí, které se mi vrátily v reakci na zaslání dotazníku, jsem vyzoroval, že ředitelé škol a školních zařízení řeší tyto situace správně, ale nejsou si svým postupem zcela jisti, což může být i v nedostatku zpětné vazby ze strany OSPOD a OČTŘ. Z tohoto důvodu by ředitelé škol a školských zařízení uvítalo certifikovanou metodiku MŠMT.

V reakci na závěry získané dotazníkovým šetřením jsem vypracoval jednoduchý grafický návod na postup v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny, kdy musím konstatovat, že postup popsany v tomto návodu, je na školách a školských zařízeních běžný, tudíž nepřináší nic nového, spíše zpřehledňuje a strukturuje dosavadní postupy.

Dotazníkové šetření jsem prováděl pouze v rámci Středočeského kraje, přestože se jedná o celorepublikový problém. Omezení se na jeden kraj jsem zvolil z důvodu omezeného rozsahu, který bakalářská práce poskytuje. Nicméně výsledky tohoto výzkumu nejsou pro hlavní cíl této práce, tedy vytvoření metodiky postupu při podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny, stěžejní, proto jsem se rozhodl svůj výzkum nerozšiřovat.

V praktické části práce při vyhodnocování výsledků dotazníkového šetření mě zarazily odpovědi na otázku ohledně důvěry ve stanovené a zákonem přijatelné postupy. Toto zjištění by dle mého názoru bylo vhodným tématem jiné práce, která by se touto problematikou zabývala.

Rád bych také upozornil na aktuální trendy a možné blízké novely klíčových zákonů, ze kterých jsem vycházel. V době dokončování této práce jsem zachytil širší společenskou a odbornou debatu v médiích, která se týkala fyzických trestů při vychovávání dítěte. Aktuálně dochází v rámci nových trendů ke střetu tradičního vnímání výchovy, s odbornou veřejností, která fyzické trestání odmítá. V právním prostředí se projednává deklarování zákazu fyzických trestů na dětech jako součást výchovy, na úrovni zákona. Mělo by se jednat pouze o deklarování zákazu, avšak bez sankčního mechanismu. Tyto trendy vycházejí z poznatků opět z lékařského prostředí, kdy je prokázáno, že vyrůstání dítěte v rodině, kde je násilí běžným donucovacím prostředkem, narušuje jeho harmonický duševní, zdravotní, sexuální a emoční vývoj. Toto může mít za následek, že školy a školská zařízení opustí současnou praxi řešit méně závažná narušení povinné péče tzv. smírnou cestou a raději zvolí možnost veškerá svá podezření oznamovat na orgány sociálně-právní ochrany dětí nebo orgánům činným v trestním řízení.

V průběhu psaní této práce a sběru potřebných dat jsem byl velice příjemně překvapen úrovní teoretických znalostí a praktických dovedností ředitelů škol a školských zařízení, které získali nejen díky svému profesionálnímu zápalu a zájmu, ale také díky jedinečným osobnostním charakteristikám, které člověka jako takového pro tuto práci předurčují.

10 Seznam použitých informačních zdrojů

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, v platném znění

Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v platném znění

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28)

DUNOVSKÝ, J., MITLÖHNER, M., HEJČ, K., HANUŠOVÁ – TLAČILOVÁ, J. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání u nás a ve světě*. Praha: Grada Publishing a.s. 2005

HOFERKOVÁ, S. a ŠVRČINOVÁ, L., projekt FRVŠ č. 648/2009/G5, Syndrom CAN, 2009

MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z., DUNOVSKÝ, J. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing a.s. 1995. ISBN 80-7169-192-5

KUKLA, L. a kolektiv. *Sociální a preventivní pediatrie, současné pojetí*. Praha: Grada Publishing a.s. 2016. ISBN 978-80-247-3874-1

PTÁČEK, J. PEMOVÁ, T. *Zanedbávání dětí – příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing a.s. 2016. ISBN 978-80-247-5695-0

MITLÖHNER, M. 2016. *Přehled právních nástrojů k prevenci zanedbávání péče o dítě*. podklad k přednášce na 26. konferenci o sexuálním a reprodukčním zdraví 2018

11 Seznam příloh

11.1 Příloha č. 1 – Formulář dotazníkového šetření

Dosavadní zkušenosti s postupem škol a školských zařízení v prevenci zanedbání povinné péče o dítě v rodině

Dobrý den, jmenuji se Mgr. Kamil Kolísek a rád bych Vás poprosil o vyplnění dotazníku níže. Jedná se o podklad k výzkumné části bakalářské práce na téma Přehled právních nástrojů pro ředitele škol a školských zařízení k prevenci zanedbávání povinné péče o dítě v rodině. Jde čistě o kvantitativní výzkum zaměřený postupy škol a školských zařízení v dané problematice, pro který není zapotřebí uvádět Vaše osobní informace či název školy, školského zařízení, kde pracujete. Mé dotazy jsou směřovány na celou Vaší pedagogickou praxi, proto není třeba se omezovat pouze na aktuální instituci, kde působíte. Data získaná tímto výzkumem budou uvedena pouze v mé bakalářské práci a bude se na ně vztahovat odpovídající právní ochrana.

Velice děkuji za Váš čas věnovaný tomuto tématu a dotazníku.

1. Jak dlouho pracujete obecně ve školství?

Označte jen jednu elipsu.

- Méně než 2 roky
 2 až 5 let
 5 až 10 let
 10 a více let

2. Po dobu své kariéry jste působili na kolika školách?

Označte jen jednu elipsu.

- 1
 2
 3
 více

3. V současné době působíte ve funkci:

Označte jen jednu elipsu.

- Učitel
- Třídní učitel
- Zástupce ředitele/ky
- Ředitel/ka
- Jiné: _____

4. Setkali jste se již u dítěte, se kterým jste v rámci školy či školského zařízení v kontaktu, se zanedbáváním povinné péče vůči němu ze strany rodiny?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

5. Jaké typy zanedbání povinné péče ze strany rodiny jste ve škole řešili?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Neadekvátní péče o základní hygienu a zdravotní péči (např. nedostatečná výživa, nečistota, nedostatečná hygiena)
- Nedostatečná emocionální podpora (např. ignorování potřeb dítěte, zanedbávání jeho citových potřeb)
- Nedostatečná výchova a vzdělání (např. nedostatečné zapojení do vzdělávacích aktivit, nerespektování potřeb dítěte)
- Jiné: _____

5. Jaké typy zanedbání povinné péče ze strany rodiny jste ve škole řešili?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Neadekvátní péče o základní hygienu a zdravotní péči (např. nedostatečná výživa, nečistota, nedostatečná hygiena)
- Nedostatečná emocionální podpora (např. ignorování potřeb dítěte, zanedbávání jeho citových potřeb)
- Nedostatečná výchova a vzdělání (např. nedostatečné zapojení do vzdělávacích aktivit, nerespektování potřeb dítěte)
- Jiné: _____

6. Byli rodiče nebo zákonní zástupci informováni o podezření školy na zanedbání povinné péče o dítě?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

7. Bylo provedeno nějaké opatření k ochraně dítěte? Pokud ano, stručně uveďte jaké. V případě záporné odpovědi nevyplňujte.

8. Jaké kroky podnikáte nebo jste podnikli v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Konzultace s jinými odborníky (např. pediatr, sociální pracovník)
 Kontakt s rodiči a domluva na spolupráci
 Nahlášení situace Orgánu sociálně právní ochrany dětí
 Jiné: _____

9. Jaký postup byste zvolili v případě, že se rodiče nezúčastní schůzek a nekomunikují s vámi?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Opakované pokusy o kontakt s rodiči
 Přizvání dalších odborníků k řešení situace (např. sociální pracovník)
 Nahlášení situace Orgánu sociálně právní ochrany dětí
 Jiné: _____

10. Jaký postup byste zvolili v případě, že podezření na zanedbání povinné péče o dítě se potvrdí?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Konzultace s dalšími odborníky (např. sociální pracovník, psycholog)
 Navázání spolupráce s rodinou a poskytnutí podpory
 Nahlášení situace Orgánu sociálně právní ochrany dětí
 Jiné: _____

11. Jaké faktory ovlivňují vaše rozhodnutí v této situaci?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Předchozí zkušenosti s podobnými případy
- Vaše vzdělání a odborná příprava
- Spolupráce s dalšími odborníky
- Přístup a reakce rodičů
- Závažnost situace
- Jiné: _____

12. Myslíte si, že postupy, se kterými jste se setkali, jsou správné a vedou k ochraně práv dítěte?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

13. V případě, že jste na předchozí otázku odpověděli záporně, popište, co by se dalo ve Vámi hodnoceném postupu změnit.

14. Jak hodnotíte školení na postup v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny ve Vaší škole či školském zařízení?

Označte jen jednu elipsu.

- Žádná taková školení neprobíhají
- Školení probíhají rozesláním oběžníku k seznámení
- Školení probíhají, ale nejsou příliš zajímavá
- Školení probíhají pravidelně a zajímavou formou
- Jiné: _____

15. Uvítali byste jednotný jednoduchý manuál na postup v případě podezření na zanedbání povinné péče o dítě ze strany rodiny?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne, v problematice se naše škola či školské zařízení dobře orientuje, máme své osvědčené postupy